

Η επίδραση της βίας στην τηλεόραση, στα παιδιά και στους εφήβους *ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Μ.*

Παιδοψυχίατρος-Ψυχίατρος, Πανεπιστημιακή Παιδοψυχιατρική Κλινική,
Νοσοκομείο Παίδων "Η Αγία Σοφία"

Περίληψη

Η φτώχεια, η ενδοοικογενειακή βία, η συναισθηματική στέρηση, η επίδραση της τηλεόρασης και άλλοι παράγοντες θεωρούνται ότι συντελούν στην εμφάνιση βίαιων συμπεριφορών στα παιδιά και στους εφήβους. Μεγάλος αριθμός μελετών έχει δείξει ότι υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ έκθεσης στην τηλεόραση και αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Αυτή η έκθεση συσχετίζεται με μακροχρόνια επίδειξη επιθετικότητας. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας επηρεάζονται περισσότερο, όπως επίσης τα αγόρια ανεξαρτήτως ηλικίας. Ιδιαίτερη επίδραση έχει η τηλεόραση σε ευπαθείς ομάδες όπως επιθετικούς εφήβους ή κακοποιημένα παιδιά. Κύριοι μηχανισμοί επίδρασης της τηλεοπτικής βίας θεωρούνται η μίμηση της συμπεριφοράς, η ταύτιση με βίαιους ήρωες και η απευαισθητοποίηση στη βία. Η έλλειψη γονεϊκής εποπτείας ως προς την τηλεθέαση σε συνδυασμό με έκθεση στην επιθετικότητα συσχετίζονται με επιθετική συμπεριφορά από το παιδί ή τον έφηβο. Έχει βρεθεί ότι στην Ελλάδα τα παιδιά παρακολουθούν τηλεόραση χωρίς τον έλεγχο της γονεϊκής εποπτείας, και ότι επίσης στο 90% των αστικών περιοχών και στο 70% των αγροτικών υπάρχουν δύο συσκευές τηλεόρασης. Είναι ευνόητο λοιπόν ότι η πρώτη οδηγία που πρέπει να δίδεται προς τους γονείς είναι να παρακολουθούν την ποιότητα των προγραμμάτων που βλέπουν τα παιδιά τους όπως επίσης να μην υπάρχει συσκευή στο δωμάτιο του παιδιού, να μη βλέπουν τηλεόραση παιδιά κάτω των δύο χρόνων και γενικά τα παιδιά να μη βλέπουν τηλεόραση πάνω από δύο ώρες την ημέρα.

Καθήκον της ιατρικής κοινότητας είναι η ενημέρωση των γονιών καθώς και της πολιτείας ως προς τα συμπεράσματα που απορρέουν από τον ευρύτατο αριθμό μελετών πάνω στο θέμα της επίδρασης της τηλεοπτικής βίας.

Λέξεις κλειδιά: Τηλεόραση, βία, παιδιά, έφηβοι, οδηγίες.

Εισαγωγή

Η συχνή πλέον αναφορά στον τύπο φαινομένων βίας από παιδιά και εφήβους μας εντυπωσιάζει και μας ανησυχεί, είτε είναι στο διεθνές είτε, πολύ περισσότερο, στο τοπικό ελληνικό επίπεδο. Μεταξύ των παραγόντων που συντελούν στην εμφάνιση βίας είναι και η επίδραση της τηλεόρασης (Brown et al, 2005). Άλλοι παράγοντες είναι η φτώχεια, ο ρατσισμός, η ενδοοικογενειακή βία που συμπεριλαμβάνει την κακοποίηση του παιδιού, η συναισθηματική στέρηση, η ψυχική ασθένεια, η χρήση εθιστικών ουσιών και η ασυνέπεια στην εφαρμογή ηθικών κανόνων από γονείς (Browne and Herbert, 1997).

Η επίδραση της τηλεοπτικής βίας είχε αρχίσει να απασχολεί την Αμερικανική ιατρική κοινότητα από το 1952 και εν συνεχεία κατά το 1976 και 1982 όταν σε άρθρα και συνέδρια διατυπώθηκε ότι υπάρχει σύνδεση της βίας στα παιδιά και εφήβους με την θέαση βίας στην τηλεόραση (AMA, 1996). Ο Υπουργός Υγείας των Η.Π.Α. διετύπωσε παρόμοια θέση στην ετήσια έκθεσή του το 1972.

Στην Ελλάδα δείχθηκε (Φρυσίρα Ε. και συν. 1993) ότι ο μέσος όρος παρακολούθησης τηλεόρασης από τα παιδιά είναι 21-32 ώρες την εβδομάδα, δηλαδή η τηλεόραση καταλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος του χρόνου της ζωής τους. Επίσης βρέθηκε ότι η θέαση είναι ανεξέλεγκτη σε παιδιά χαμηλής κοινωνικοοικονομικής τάξης, χαμηλής σχολικής επίδοσης και όταν υπάρχει συσκευή στο δωμάτιο του παιδιού ή πολλές συσκευές στο σπίτι.

Μια άλλη μελέτη έδειξε ότι το 90% των νοικοκυριών σε μια αστική περιοχή επαρχίας είχαν δύο συσκευές και το 71% στην αγροτική περιοχή της. Το 31% της αστικής, εν σχέσει με το 11% της αγροτικής περιοχής, είχαν συσκευή στο δωμάτιο των παιδιών (Τζιαρού Κ. και συν., 2005).

Για να κατανοήσει κανείς το πώς μπορεί η τηλεοπτική βία να επηρεάσει την ψυχική ζωή των παιδιών θα πρέπει να έχει υπ' όψιν του κατ' αρχήν ότι τα παιδιά ηλικίας 2-7 χρόνων ενθουμούνται με τυχαίο τρόπο σκηνές από τηλεοπτικές ταινίες. Επίσης ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας έχουν μεγάλη δυσκολία να ξεχωρίσουν τη φαντασία από την πραγματικότητα. Λόγω αυτής της δυσκολίας παρουσιάζουν αύξηση του άγχους τους. Η δυνατότητα κατανόησης των κινήτρων που οδηγούν σε πράξεις εμφανίζεται περίπου στα 7 χρόνια αλλά δεν συνοδεύεται από την κατανόηση των συνεπειών αυτών των πράξεων. Το νόημα μιας ταινίας γίνεται κατανοητό στην ηλικία των 10-13 χρόνων (Collins WA et al, 1978).

Τηλεόραση και βία: ενδείξεις

Μια σημαντική μεταανάλυση 217 μελετών (Paik H, Comstock G, 1994) δείχνει ότι υπάρχει μια σημαντική σχέση μεταξύ έκθεσης στη βία της τηλεόρασης και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών και εφήβων και μια μικρή επίδραση στην ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς. Ανεδείχθη επίσης ότι τα αγόρια επηρεάζονται περισσότερο και όσον αφορά στις ηλικίες τα παιδιά 0-5 χρόνων, ακολουθούν τα παιδιά 6-11 χρόνων και μετά οι έφηβοι 12-17 χρόνων. Άλλα συμπεράσματα από τη μεταανάλυση αυτή ήταν ότι τα κινούμενα σχέδια με επιθετικό περιεχόμενο επηρεάζουν περισσότερο, όπως επίσης οι φανταστικές και επιπλέον επιθετικές ταινίες, και οι ταινίες που συνδυάζουν βία και ερωτισμό.

Αναφέρουμε εδώ πιο αναλυτικά τα παραδείγματα δύο τέτοιων μελετών που ήταν και μακροχρόνιες. Η πρώτη (Huesmann RL et al, 2003) είναι μελέτη 450 παιδιών ηλικίας 6-10 χρόνων που έβλεπαν επιθετικές ταινίες, ταυτίζονταν με τον επιθετικό ήρωα και δεν διαφοροποιούσαν την πραγματικότητα από την επιθετική μυθοπλασία της τηλεόρασης. Αυτά τα παιδιά 15 χρόνια αργότερα είχαν επιθετική συμπεριφορά, ανεξαρτήτως φύλου, κοινωνικοοικονομικής ή νοητικής κατάστασης και παραγόντων που είχαν σχέση με την κατάσταση των γονιών τους. Στην δεύτερη μελέτη (Joy, L 1986) εξετάστηκαν, ως προς την επιθετικότητά τους, παιδιά από ένα καναδικό χωριό που δεν είχε τηλεόραση και από δύο άλλα που είχαν. Δύο χρόνια μετά την εγκατάσταση της τηλεόρασης στο πρώτο χωριό, μετρήθηκε πάλι η επιθετικότητα και βρέθηκε αύξηση κατά 160% στα παιδιά του πρώτου χωριού, ενώ στα παιδιά των άλλων δύο παρέμεινε σταθερή.

Επίσης φαίνεται ότι η τηλεοπτική βία τροφοδοτεί την υψηλού βαθμού εγκληματικότητα. Η ψυχίατρος S. Bailey (1993) σε κλινική εξέταση 40 εφήβων που είχαν διαπράξει δολοφονίες και 200 άλλων νέων που είχαν καταδικασθεί για

εγκλήματα σεξουαλικής βίας, βρήκε ότι όλοι αυτοί είχαν μεγάλη έκθεση σε βίαιες και πορνογραφικές ταινίες. Άλλη μελέτη έδειξε (Surette R, 2002) ότι πολλές φορές οι νέοι μιμούνται ακριβώς το έγκλημα που υπάρχει στην ταινία.

Ευπαθείς ομάδες

Η πρώτη από τις ευπαθείς ομάδες είναι τα παιδιά ως 6 ετών (Singer JL, Singer DG, 1981). Ας μην ξεχνάμε ότι και ένα μωρό 6 μηνών μπορεί και βλέπει τηλεόραση. Άφθονη τηλεθέαση προγραμμάτων δράσης και περιπέτειας συσχετίζεται με αύξηση της επιθετικής συμπεριφοράς (π.χ. δαγκώματα, κλωτσιές, καταστροφή σχολικής ιδιοκτησίας) σε παιδιά ως 6 χρόνων.

Τα αγόρια γενικά δείχνουν περισσότερη επιθετικότητα απ' ό,τι τα κορίτσια μετά από έκθεση σε βίαιες ταινίες (Cantor MG, Orwant J, 1980). Επίσης, τα κακοποιημένα παιδιά διαλέγουν πιο συχνά προγράμματα βίας απ' ό,τι τα μη κακοποιημένα παιδιά (Huesmann et al, 1988).

Στους επιθετικούς εφήβους έχει ιδιαίτερη επίδραση η τηλεόραση. Αυτοί διαλέγουν και βλέπουν video-παιχνίδια ή ταινίες επιθετικού τύπου με επακόλουθο επίδειξη επιθετικής συμπεριφοράς εκ μέρους τους (Slater et al, 2003).

Βία και γονεϊκή εποπτεία

Η τηλεόραση μπορεί να έχει θετικές επιδράσεις στην ψυχοκοινωνική και νοητική εξέλιξη του παιδιού όταν τα παιδιά παρακολουθούν προγράμματα που κατευθύνονται από τη γονεϊκή ή γενικότερα από την εκπαιδευτική εποπτεία (Λιακοπούλου Μ., 1996).

Η έλλειψη γονεϊκής εποπτείας και η πρόσφατη έκθεση σε επιθετικότητα (Singer M et al, 1999) είναι οι κυριότεροι παράγοντες που συσχετίζονται με την επιθετικότητα του παιδιού ή του εφήβου. Η θέαση τηλεόρασης επιθετικού περιεχομένου είχε στατιστικά σημαντική σχέση με την επίδειξη επιθετικότητας αλλά δεν ήταν αρκετή για την ερμηνεία αυτής της συμπεριφοράς. Η παραπάνω μελέτη που έδειξε πόσο σημαντική είναι γενικά η γονεϊκή εποπτεία αφορούσε ένα δείγμα 2.245 παιδιών και εφήβων.

Ειδικότερα, χωρίς γονεϊκή εποπτεία βλέπουν τηλεόραση το 1/3 παιδιών ηλικίας 3-10 χρόνων (Bernard-Bonin AC et al, 1991). Από αυτά, το 28-40% βλέπουν βίαιες ταινίες. Πολλή τηλεόραση βλέπουν γενικά τα παιδιά μητέρων κατώτερης εκπαίδευσης. Επίσης το 55% των παιδιών παρακολουθεί τηλεόραση κατά τη διάρκεια του φαγητού, συμπεριφορά απαγορευτική για την οικογενειακή επικοινωνία.

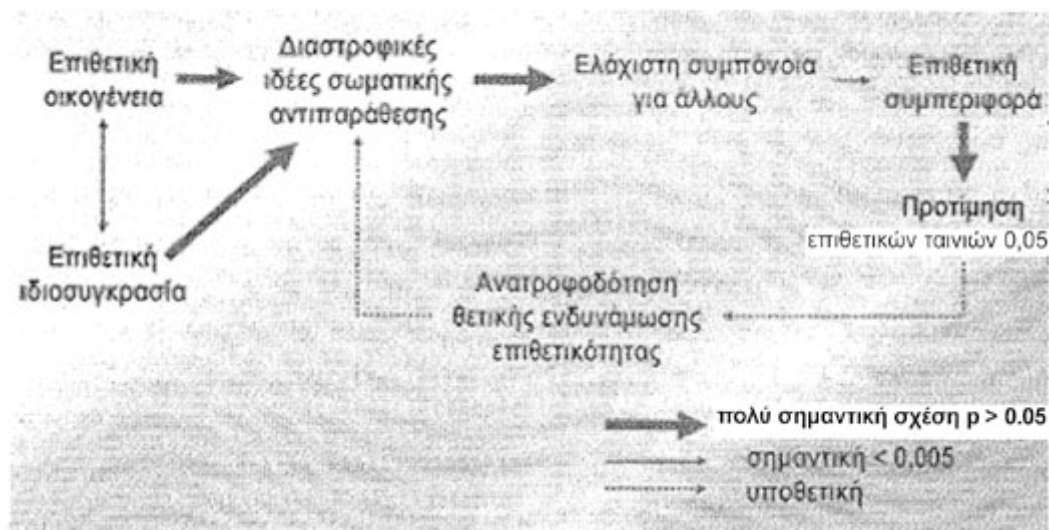
Μηχανισμοί επίδρασης

Η μίμηση της επιδεικνυόμενης βίαιης συμπεριφοράς στην τηλεόραση, η απευαισθητοποίηση από αυτή λόγω της συχνής έκθεσης η οποία οδηγεί στην ανοχή καθώς και η ταύτιση με βίαιους ήρωες, είναι από τους ισχυρότερους μηχανισμούς αναπαραγωγής βίας στα παιδιά και στους εφήβους (American Medical Association, 1996). Επίσης η βία η οποία προβάλλεται ως δικαιολογημένη ή η βία που επιβραβεύεται έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση στο παιδί και στον έφηβο. Αυτή η επιβαλλόμενη παρακολούθηση της βίας μέσω της τηλεόρασης δημιουργεί τελικά

αύξηση του φόβου (Cantor J, 2000), ιδιαίτερα στο παιδί το οποίο σκέπτεται ότι ο κόσμος μας είναι ένα φοβερό μέρος για να ζεις και ενός τρόπου ζωής που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα και έλλειψη σεβασμού προς τα άλλα άτομα.

Οι Browne και Pennell (2000) προτείνουν το παρακάτω μοντέλο για την ανάπτυξη της προτίμησης για επιθετικές ταινίες από παιδιά και εφήβους, το οποίο είναι πολυπαραγοντικό (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Browne και Pennell: Η ανάπτυξη της προτίμησης για επιθετικές ταινίες

Το μοντέλο προέκυψε από ανάλυση μελετών που συγκρίνουν νεαρούς με εγκληματική συμπεριφορά με άλλους που δεν είχαν (Browne και Pennell, 2000, Browne και Pennell, 1998), οι οποίες καταδεικνύουν ότι ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά ήταν περισσότερο σημαντικά για την ανάπτυξη εγκληματικότητας απ' ό,τι η παρακολούθηση βίαιων ταινιών.

Δεν μπορούμε λοιπόν να παραβλέψουμε το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει ένα άτομο και όπου η ενυπάρχουσα βία ενδυναμώνεται από τη συνεισφορά του βίαιου τηλεθέαματος.

Κατευθύνσεις και συμβουλές

Η Αμερικανική Εταιρεία Παιδιατρικής (Pediatrics, 2001) συμβουλεύει τους γονείς να παρακολουθούν την ποιότητα των προγραμμάτων της τηλεόρασης, να μην επιτρέπουν στα παιδιά πάνω από 2 ώρες την ημέρα θέασης κατάλληλων προγραμμάτων, να αποθαρρύνονται να βλέπουν τηλεόραση παιδιά μικρότερα των 2 χρόνων και να μην υπάρχει συσκευή στο δωμάτιο του παιδιού. Επίσης καλούνται οι γονείς να βλέπουν μαζί με τα παιδιά το περιεχόμενο κάθε ταινίας, να το σχολιάζουν και μερικές φορές να βλέπουν μαζί τους προγράμματα αμφίβολης ποιότητας με στόχο πάλι τη συζήτηση. Οι γονείς καλό θα είναι να συνεργάζονται με το σχολείο για την εκπαίδευση των παιδιών στη χρήση της τηλεόρασης. Για τα ελληνικά δεδομένα αυτό θα σήμαινε ότι οι σύλλογοι γονέων θα έκαναν διαβήματα στο Υπουργείο Παιδείας, για την ανάπτυξη προγράμματος σχετικού με την εκπαίδευση γύρω από τη χρήση της τηλεόρασης.

Η Αμερικανική Εταιρεία Ιατρικής (1996) συμβουλεύει τους γονείς με παρόμοιο τρόπο και επιπλέον τους καλεί να κλείνουν την τηλεόραση κατά τη διάρκεια του φαγητού ώστε να υποστηρίζεται έτσι η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας οικογένειας και να μην επιτρέπουν στα παιδιά να βλέπουν τηλεόραση προ του ύπνου. Αλλά και οι ίδιοι οι γονείς θα πρέπει να βλέπουν λιγότερη τηλεόραση και έτσι να δίνουν το κατάλληλο πρότυπο στα παιδιά τους, διαμορφώνοντας το χώρο του σπιτιού έτσι ώστε η τηλεόραση να μην είναι το κύριο σημείο του.

Αλλά και οι γιατροί και οι άλλοι επαγγελματίες υγείας έχουν τις ευθύνες τους. Όπως επίσης οι παραγωγοί προγραμμάτων τηλεόρασης και οι πολιτικοί.

Οι γιατροί θα πρέπει (AMA, 1996, Strasburger VC, Donnerstein E, 2000) να ενημερώνουν τους γονείς ή και τους συλλόγους γονέων της περιοχής τους για τις επιπτώσεις της τηλεθέασης στην ψυχική υγεία των παιδιών τους. Επιπλέον θα πρέπει να ενημερώνονται οι ίδιοι και να ενημερώνουν την Πολιτεία για την συνεισφορά της τηλεθέασης στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας στα παιδιά.

Οι πολιτικοί θα πρέπει να θεσπίζουν κανόνες παρακολούθησης των προγραμμάτων τηλεόρασης όσον αφορά το επιθετικό τους περιεχόμενο. Θα πρέπει επίσης να θεσπίζουν τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το σχολείο όπου τα παιδιά θα μαθαίνουν να αξιολογούν τα προγράμματα της τηλεόρασης (Browne KD, Hamilton-Giachritsis C, 2005). Οι παραγωγοί της τηλεόρασης θα πρέπει να περιορίσουν τα προγράμματα επιθετικού περιεχομένου, αλλά και όταν τα παρουσιάζουν να φροντίζουν ώστε να μη δικαιολογείται μέσα σ' αυτά η βία αλλά να υπογραμμίζεται ότι υπάρχουν η τιμωρία και οι ενοχές σαν συνέπειες των πράξεων βίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

American Academy of Pediatrics, Committee on Public Education, Children, Adolescents and Television. *Pediatrics* 2001; 101 (2): 423-6.

American Medical Association, *Physician Guide to Media Violence*, Chicago 1996.

Bailey SM. Brief communication, *Crim Justice Matters*, 1993; 6: 6-7.

Bernard-Bonin AC, Gilbert S, Rousseau E, Masson P, Maheux B. Television and the 3- to 10-year-old child. *Pediatrics*, 1991; 88 (1): 48-54.

Brown K, Hamilton-Giachritsis C. The influence of violent media on children and adolescents: a public health approach. *Lancet*, 2005; 365: 702-10.

Browne KD, Herbert M. *Preventing family violence*. Chichester: Wiley, 1997.

Browne KD, Pennell AC. Effects of video violence on young offenders. *Research findings*, 1998; 65: 1-4.

Browne KD, Pennell AE. The influence of film and video on young people and violence in: Boswell G ed. *Violent children and adolescents: asking the question why*. London and Philadelphia: Whurr 2000: 151-68.

Cantor J. Media Violence. *J Adolesc Health*, 2000; 27 (2 Suppl): 30-4.

Cantor MG, Orwant J. Different effects of television violence on girls and boys. *Studies in Communications*, 1980 (1): 63-83.

Collins WA, Wellman H, Keniston AH, Westby SD. Age related aspects of comprehension and inference from a televised dramatic narrative. *Child Dev* 1978; 49: 389-399.

Huesmann RL, Moise-Titus J, Podolski CL, Eron LD. Congitudinal Relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behaviour in young adulthood: 1977-1992. *Devel Psychol* 2003; 39 (2): 201-221.

Joy L., *A naturalistic study in three communities*. London: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1986.

Paik H, Comstock G. The effects of television violence on antisocial behaviour. A metaanalysis. *Commun Res*, 1994; 21: 516-546.

Singer JL, Singer DG. *Television, imagination, aggression. A study of preschoolers*. Hillsdale, N J Erlbaum 1981.

Singer MI, Miller DB, Guo S, Flannery DJ, Frierson T, Slovak K. *Pediatrics* 1999; 104 (4 pt 1): 878-84.

Slater MD, Henry KL, Swaim RC, Anderson LL. Violent media content and aggressiveness in adolescents: a downward spiral model. *Commun Res*, 2003; 30: 713-36.

Strasburger VC, Donnerstein E. Children, Adolescents and the media in the 21st century. *Adolesc Med* 2000; 11 (1): 51-68.

Surette R. Self-reported copy-cat crime among a population of serious and violent juvenile offenders. *Crime Delinq*, 2002, 48: 46-69.

Λιακοπούλου Μ., Η βία στην τηλεόραση και η ψυχική υγεία του παιδιού. *Δελτίο Α' Παιδιατρ. Κλιν. Πανεπ. Αθηνών*, 1996; 43 (1): 3-5.

Τζιαρού Κ, Ταβλαντά Μ, Ξυπολιά Χ, Μπαρμπούτη Κ, Κορρές Ν, Ταβλαντάς Π. Η επίδραση της τηλεόρασης στη σύγχρονη ελληνική επαρχιακή οικογένεια. *Νέα Παιδιατρικά Χρονικά*, 2005; 5, 1: 29-33.

Φρυσίρα-Κανιούρα Ε, Βλάχου-Αναστασέα Κ, Παπαθανασίου-Κλώντζα Δ, Ξυπολυτά-Ζαχαριάδη Α, Ματσανιώτης Μ. Η επίδραση της τηλεόρασης στα ελληνόπουλα στο τέλος του 20ου αιώνα και ο παιδίατρος. *Παιδιατρική*, 1993; 56: 300-316.

